

13187 *

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Uppsland

Lena m

Tamm - Götling, M. 1939.

Traditioner från Vattholma bruk.

9 bl. 4c

Dans och lek Vattholma Bruk

Vattholma
Bruk, Uppl.

Meddelare: Fröken Hanna Nordlund, f. i Vattholma 1854.

Sju skävalappen .

Som barn hade meddelaren sett en "gumma", Lotta, (troligen blott 30-40 år gammal, säger hon) dansa Sju skävalappen. Lotta drog upp kjolen mellan benen, hoppade omkring och sjöng:

"Har ni sett, har ni sett
Sju skävalappen dansa?"

Vid jultiden dansades i bondgårdarna samt vid midsommar.

Det var mest hambopolska och vals samt någon enda gång, då det skulle vara riktigt fint: polkett.

Av ringdanser mindes meddelaren skära havre, räven raskar, flickan går i ringen med röda gullband och väva vadmal med sång till. Det hade nog varit fler danslekar, fast frk. Nordlund kunde ej strax erinra sig dem.

Upptecknat
av Märta
Tamm-Götlind
okt. 1939.

Stjärngossar

Vattholma
Bruk. Upl.

Meddelare, Frk Hanna Nordlund, f. i Vattholma 1854.

Frk. Nordlund mindes stjärngossar endast från ett tillfälle, då studenter, som slagit sig ned vid hennes föräldrars värdshus i Vattholma, en trettondag hjälpt brukspojkarne att klä ut sig till stjärngossar. De hade vita skjortor, och somliga hade toppmössor. De hade med sig en Judas med en väska= pung och så en "kung Farao". De gick från gård till gård med en stor stjärna.

Upptecknat
av Märta
Tamm Götlin
1939

Påskskräcka

Vattholma bruk, Uppl.

Meddelare: Frk. Hanna Nordlund, Vattholma Bruk, f. i Vattholm 1854.

Påskskräcka var ris, som man utdelade på sängen påskdagens morgon. På fråga, om det var pojkar och flickor, som risade varann, smålog meddelaren underfundigt, men sade, att det nog mest var risning inom hemmen.

Upptecknat
av Märta
Tamm-Götlind
1939

Dricka mærg i benen på trefaldighet.

Vattholma
bruk, Uppl.

Meddelare: Frk. Hanna Nordlund, f. i Vattholma 1854.

På trefaldighetsnatten drack man mærg i benen. Däremot kände meddelaren icke till något sådant från första maj.

Man drack i en hälsokälla "i vägen till Altomta". Där drack folket brunn förr. Det var många brunnsgäster, som hyrde in sig i bruksgårdarna.

Upptecknat
av Märta
Tamm-Götlind
1939

Valborgsmässoafton

Vattholma bruk
Uppl.

Meddelare:Fröken Hanna Nordlund,f.i Vattholma 1854.

På Valborgsmässoafton tändes eldar.

Man åt ägg och tävlade om vem,som kunde äta de flesta äggen.

Meddelaren mindes icke ägg på första maj.

Äggtoddy förekom.Men frk Nordlund trodde det kunde bjudas i familjer även vid andra tillfällen.

Upptecknat av
Märta Tamm-
Götlind 1939

Midssommar vid Vattholma bruk

6
Vattholma
Bruk, Uppl.

Meddelare: Fröken Hanna Nordlund, f. i Vattholm 1854.

Vid midsommarfesten var bruksfolket indelat i tre lag :
smedslaget, dagsverkslaget, körarlaget. Familjerna i laget turade
år från år att brygga midsommardrickat, gott starkt dricka. De
fick nog tilldelning från bruket, trodde meddelaren. Brännvin hade
man också. Annan midsommartraktering vid laget skulle vara bröd,
ost och inlagd sill.

Varje lag hade egen majstång: en hög stång med tvärslå och
kransar "på hörnen". I toppen trodde meddelaren, att det satt något verk
verktyg.

Barn och ungdom hade plockat blommor till majstängerna i förväg
och förvarat dem i källare, påstår meddelaren. Man hade också
stora fång av löv.

Upptecknat
av Märta
Tamm-Götlind

Man dansade först kring majstängerna, sedan gemensamt på loge.

Musik: fiol och nyckelharpa; senare handklavér.

Herrskapet från Sahlsta kom ned och dansade med folket.

Brödbakning i Vattholma

Vattholma
bruk, Uppsala
län.

Meddelare, Frk. Hanna Nordlund, född i Vattholma 1854.

Föräldrarna hade värdshus vid bruket.

Man bakade endast två gånger om året. ^{Med}est hårt bröd, men man passade på att göea litet mjukt bröd på samma gång.

Hon hade ej fått äta mjukt bröd för sin far för tändernas skull. Fadern var fältskär och ganska läkekunnig.

Barnen fick ej heller dricka kaffe, fast man serverade kaffe på värdshuset. (Frk. Nordlund drack i smyg och fick magkatarr.

Har sedan ej smakat kaffe på 40 år)

Vid bak i stor bagarstuga gräddade man i en jätteugn, där sex plåtar rymdes samtidigt: tre stycken i bredd och två efter varann.

Till julen gräddade man vörtbullar, stora avlånga bröd. Limpa var i regel ett syrat bröd, som kunde vara antingen runt eller avlångt till formen.

Bröd bakades av råg eller korn. Inte havre, inte barkbröd.

Till julen skulle familjerna ge de fattiga i fattigstugan varsin bulle.

Uppteckn.
i okt. 1939
av Märta
Tamm-Götlind.

HuskurerVattholm bruk
Uppsala län.

Meddelare: Fröken Hanna Nordlund, Vattholma, född där 1854.

Hennes far, värdshusidkaren Nordlund, var utbildad fältskär och hade läkares tillstånd att sköta sjuka.

"Han var född till läkare", säger dottern, som brukat assistera som hans hemlärdas sköterska.

Bruket betalade Nordlund 100 kr. om året för hans sjukvård. Han mottog inga arvoden av folket, men fick en gång av Vattholmaborna i hederspresent för sin sjukvård ett halvt dussin stora matskedar av äkta silver.

Han skötte både kirurgiska fall och inre medicin.

Lunginflammationer sköttes med baddningar och heta grötter som omslag. Var rågmjölsgröt, trodde meddelaren.

Själv hade hon lidit av tbc. i vänster lunga och sökt "professor Glas" i Uppsala. Hon hade svår hosta, han kunde ej bota henne. Då frågade fadern doktorn: "Ska vi inte försöka med mjolkbrunn åt henne?"

Doktorn: "Jo, gör det, Nordlund!"

Hon tog kuren "mjolkbrunn": varje dag fick hon gå ut i lagården tre gånger vid mjolkningsdags. Hon fick då en stor mugg, en slags sejdel med handtag på, fylld med spenvarm mjölk och måste dricka den direkt. Det var otäckt, men hon blev frisk.

Ingen friskluftskur! Men hon fick även ta in fiskolja i varm punsch. Flickan var femton år gammal.

Patienter kommo ibland nattetid och sökte hjälp. Nordlund fick skriva ut en del recept.

Fulslag: en gubbe hade fått "självvärk", "fulslag" i en hand. Den var så upplöst, att då Nordlund provade med en "sond", slags lancett enligt meddelaren, gick den rakt igenom handen.

Han skötte den med "salvor och alla möjliga sorter", och handen blev bra. "Hade du kommit till sjukhuset, skulle de ha tagit av handen", sade Nordlund till patienten.

Nordlund brukade även dra ur tänder med "märkvärdiga krokar." Meddelaren brukade då hålla i patientens huvud.

Upptecknat
av Märta
Tamm-Götlind,
okt. 1939

Jordbruk o bruksmagasin för smederna vid Vattholma, Bruk

9
Vattholma
bruk, Uppså
län.

Meddelare: Fröken Hanna Nordlund, född 1854. I Vattholma. Morfadern smed: Kinn, av vallonsläkt.

Upptecknat
okt. 1939 av
Märta
Tamm-Götlind

Smederna hade i regel rum och kök.

Alla hade kor, grisar, får. En el. 2 kor. Sällan höns. Ingen säd. Slåtter hade de små stycken utom själva Vattholma. Korna släpptes sommartid på skogen med vallkulla.

De kunde tura att vara vallkulla, men kunde väl också anställa någon, ty meddelaren trodde, att hon hade någon liten lön utom matsäcken.

En kulla kunde ha hand om trettio-förtio kor. Hon gick före hela rade raden kor och hojtade. Förde dem långt upp i skogen. Fröken Nordlund minns ej varg och vargskall. Men förr skulle de ha gått fram Vallkullan skulle inte mjölka korna. till stugorna.

Säd ingick i smedernas lön. Det lagrades på bruksmagasinet, som uppfördes 1832. Bruket hade stort jordbruk.

Man bakade bröd av råg eller korn, inte havre. Meddelaren ej hört om barkbröd, men under nödåren 1867-68 kostade en tunna rågmjöl 30 kr.

Smedsfamiljerna odlade lin. Fruarna spann och vävde själva både lin och ull. Änkor tog ibland emot "spinning".

Vid vävning använde man ofta bomull som ränning och lin som inslag